

Богдан Н.М.

УДК 332.146.2

СИСТЕМА РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Останнім часом регіональному аспекту економічного та соціального розвитку приділяється все більше уваги. Тому регіони та соціально-економічні процеси, що відбуваються на регіональному рівні, все частіше стають об'єктами наукових досліджень.

Європейська спрямованість сучасного розвитку України вимагає пошуку нових підходів до використання потенціалу регіонів для досягнення конкурентоздатності економіки і якості рівня життя населення, тому підвищення ролі регіонів у забезпеченні економічного зростання сьогодні набуває особливої значущості, що можливо лише за умов їх постійного соціально-економічного розвитку.

Аналіз літератури. Проблеми розвитку регіонів знайшли своє відображення в працях багатьох вітчизняних економістів, зокрема: Бубенко П. Т. [5], Варналія З.С. [6], Гесця В.М. [7], Данилишина Б.М. [8], Дацишина М.Б. [9], Долішнього М.І. [10], Дорогунцова С.І. [11], Недашківського М.М. [12], Побурка Я. [13, 14] та інших.

Метою статті є розгляд галузевого аспекту системи розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Величезна розмаїтість критеріїв щодо сутності поняття «регіон» ускладнює його повне розкриття в одному визначенні. Адже регіон повинен розглядатися одночасно і як елемент територіальної організації національного господарства, і як елемент системи розселення, і як елемент соціальної організації суспільства - місця всіх сфер життєзабезпечення й життєдіяльності людини. Однак, одне безперечно - регіон являє собою цілісну систему зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою.

Як соціально-економічна система регіон може бути представлений сукупністю п'яти основних підсистем, до яких відносяться:

- системоутворююча база;
- системообслуговуючий комплекс;
- екологія;
- населення;
- інфраструктура ринку. [1, с.71]

Окремі країни та регіони займають різне місце у світовій системі залежно від їх людського, природно-ресурсного, виробничого й науково-технологічного потенціалу. При цьому місце це може змінюватися залежно від темпів і якості динаміки їх розвитку. Сучасний економічний стан України, її регіонів та місць, як і багатьох інших держав, залишається нестійким та непередбаченим. Незначний економічний ріст в деякі періоди часу змінюється застоєм в інші періоди. [2, с.7]. Тому розвиток регіонів є безперервним та комплексним процесом, а також умовою та джерелом зростання економіки країни.

Визначення поняття «розвиток» потребує уточнення. Так, в тлумачному словнику С.І. Ожегова розвиток визначається як «процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий, перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого» [3, с. 643], В.А. Забродським запропоновано наступне визначення розвитку: «процес переходу економіко-виробничої системи у новий, більш якісний стан за рахунок нагромадження кількісного потенціалу, зміни і ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її здатність чинити опір руйнівному впливу зовнішнього середовища та ефективність функціонування» [4, с. 6].

Виходячи з того, що регіон являє собою систему, розвитком системи називають її зміни, що приймають структурну, якісно-кількісну форму, тобто відбивають функціональні зміни.

В наукових дослідженнях поняття «розвиток» вживається в різних значеннях: соціально-економічний розвиток, економічний розвиток, розвиток економіки, регіону, міста і т.і. При цьому під розвитком розуміється будь-яка прогресивна зміна, насамперед, в економічній сфері. Зміна може бути кількісною і призводити до економічного зростання, або якісною, тобто, такою, що забезпечує структурні зміни або набуття нових характеристик. При дослідженні розвитку регіональних систем в комплексі з економічними параметрами все найчастіше розглядають і соціальні параметри розвитку, що давно вже стали повноправними показниками при оцінюванні рівня розвитку регіону.

Розвиток регіону – це багатоаспектний, багатовимірний та багатокритеріальний процес. Він розглядається як сукупність економічного і соціального розвитку, що характеризується співвідношенням регіональних показників таких, як: зростання виробництва та доходів; зміни інституціональної, адміністративної, соціальної структури; зміни суспільної свідомості.

Системний регіональний розвиток припускає обґрунтовані й чітко організовані системоформуючі перетворення, зокрема, досягнення структурної збалансованості, створення відсутніх ланок (елементів), розчленовування й перегрупування ланок (елементів), ліквідація зайвих і (або) ланок, що заважають, усунення деструктивності окремих елементів, стимулювання внутрішнерегіональних і міжрегіональних зв'язків, формування інтеграційності, прагнення до мультиплікативного ефекту, соціальна орієнтація перетворень. [16]

Враховуючи роль розвитку окремих регіонів для підвищення ефективності економіки на територіальному і національному рівні, до найважливіших завдань, що мають вирішуватися в процесі державного регулювання розвитку регіонів, відносяться:

- забезпечення гідного рівня життя населення регіонів, згладжування відмінностей та усунення диспропорцій в рівнях економічного та соціального розвитку окремих регіонів;

– створення ефективного та дієвого соціально-економічного механізму для забезпечення функціонування національної економіки як єдиного цілого через поєднання державних та регіональних інтересів;

– збереження та зміцнення єдиного соціального й економічного простору країни та соціально-економічних основ держави;

– формування ефективної та багатокладної економіки на основі комплексного розвитку соціальної та ринкової інфраструктури та різних форм власності.

На рівень соціально-економічного розвитку регіону здійснює вплив комплекс факторів, що є індикаторами успішного зростання. Фактори соціально-економічного розвитку регіону представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Фактори соціально-економічного розвитку регіону

Група факторів	Назва факторів
Природно-географічні умови:	географічне розташування природні ресурси кліматичні умови
Регіональна політика:	інвестиційна політика бюджетна політика інноваційна політика структурна політика соціальна політика податкова політика
Економічний потенціал:	виробничий потенціал техніко-технологічний потенціал інноваційний потенціал інвестиційний потенціал трудові ресурси
Підприємницький клімат:	взаємодія влади та бізнесу формування сприятливих умов для бізнесу регулювання ділової активності

Для дослідження рівня економічного розвитку регіону застосовують певну систему традиційних показників, що характеризують такі показники: валовий регіональний продукт, рівень виробництва та його зростання в розрахунку на одну особу населення, рівень споживання окремих матеріальних благ, рівень доходів населення тощо. Однак навіть якщо йдеться тільки про економічний розвиток, він зазвичай розглядається спільно з соціальним розвитком і включає до себе зміни в соціальній, адміністративній та інституційній структурах регіону, тривалість життя населення, рівень його фізичного здоров'я, рівень освіти населення тощо.

При дослідженні соціально-економічного розвитку регіону визначається як комплекс певних окремих показників, так і інтегральні показники.

Для оцінки стадії економічного розвитку регіону важливо визначити наявність у ньому первинних, вторинних, третинних і четвертинних видів діяльності. Для цього провадять ідентифікацію, тобто визначають, які конкретно стадії виробничого процесу концентруються в регіоні: управління, дослідження чи власне виробництво.

Показник рівня диверсифікації характеризує наявність і відносну рівномірність розвитку в регіоні окремих галузей економічної діяльності. Галузеву диверсифікацію слід розглядати як величину, обернену галузевій концентрації регіону. Ступінь диверсифікації вимірюється також за показниками обсягів виробництва, вартості основного капіталу тощо. Однак найбільш індикативним стосовно ступеня диверсифікації є показник зайнятості [17].

Моноструктура характерна або для недорозвинутих регіонів і суспільств, або для регіонів, які склалися не на основі розселення, а в результаті наближення структури розселення до структури розміщення виробництва. За рівнем економічного розвитку моноструктурні регіони можуть перебувати на різних стадіях соціально-економічного розвитку.

Наявність і розвиток у регіоні різних видів діяльності (первинні, вторинні, третинні і четвертинні види виробництв) є також важливою характеристикою економічного розвитку регіону. Співвідношення наявних галузей кожної з груп діяльності має значення для визначення перспектив подальшого розвитку регіону та його потенціалу. В цьому напрямі важливим стає аналіз структури економічних функцій.

На основі вищевикладеного можна визначити, що системний розвиток регіону – це взаємозалежна зміна основних соціально-економічних характеристик регіону, що забезпечують послідовне підвищення якості його життя.

Втім сучасний розвиток регіону повинен враховувати не тільки територіальний, але й галузевий аспекти та раціонально поєднувати їх для досягнення мети підвищення соціально-економічного розвитку регіону.

При дослідженні розвитку регіональної економічної системи не можна не враховувати специфіку її галузевої структури, бо саме структуру галузей, їх розвиток та взаємодію варто розглядати як один з ключових факторів, що формують економічну конкурентоздатність регіону. Галузева структура є однією із структуроутворюючих характеристик регіональної системи, тому галузевий розвиток треба розглядати не тільки як зовнішній фактор, бо галузеві системи «пронизують» регіональні системи наскрізь, а не містяться всередині регіональних систем. Необхідно відзначити, що галузевий вплив є одним з визначальних факторів для розвитку регіональних соціально-економічних систем.

При дослідженні стану та плануванні розвитку регіональних соціально-економічних систем з позиції факторів впливу, необхідно виявлення комплексу учасників регіональної господарської діяльності (галузей економіки регіону), визначення всіх структуроутворюючих елементів, їх аналіз і оцінка їх стану та перспектив розвитку. У сучасних умовах особливого значення набуває територіально-галузевої підхід до управління розвитком економіки, її окремих виробництв, галузей, регіональних галузевих комплексів.

Оскільки економіка регіону є цілісним організмом, вона об'єднує взаємопов'язану систему галузей, видів виробництв і комплексів. В цій системі органічно взаємодіють різні види галузей: матеріальне виробництво (промисловість, будівництво, транспорт, сільське господарство, зв'язок) і нематеріальне виробництво (культура, охорона здоров'я та освіта). Співвідношення різних сфер і галузей, тобто структура регіональної економіки, їх рівень розвитку та ефективність функціонування, в різних регіонах мають відмінності. На це впливають такі фактори, як досконалість системи управління та господарювання, ефективність використання переваг міжрегіонального поділу праці, розвиненість науково-технічного потенціалу регіону тощо.

Галузі відрізняються між собою структурою валового випуску продукції: валовій продукції одних галузей, наприклад, притаманна висока частка доданої вартості, інших - поточні матеріальні витрати. Тому існують значні відмінності в процесі розвитку галузей, питомій вазі податків у валовому випуску, питомій вазі використаної імпортової продукції. Внаслідок цих об'єктивних відмінностей між галузями однакової зміни складових попиту викликають неоднакові зміни регіонального доходу, тому вплив розвитку різних галузей на розвиток регіону неоднаковий. Тому при оцінці та плануванні соціально-економічного розвитку регіону необхідно визначення факторів впливу окремих галузей та галузевих комплексів.

Висновки. Оскільки регіон є цілісною соціально-економічною системою, розвиток окремих галузей, галузевих і міжгалузевих регіональних комплексів здійснює безпосередній вплив на розвиток регіону в цілому, покращуються показники, що характеризують соціально-економічний розвиток регіону, а це призводить до подальшого галузевого розвитку. Тобто, чим ефективніше розвиваються окремі галузі економіки регіону, тим вище рівень його соціально-економічного розвитку, а це викликає у свою чергу подальший розвиток галузей економіки регіону.

Отже, для аналізу стану та планування розвитку регіону необхідно визначення характеру та ступеня впливу галузей та галузевих регіональних комплексів.

Джерела та література:

1. Решитило В. П. Синергія становлення і розвитку регіональних економічних систем : монографія // В. П. Решитило. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 218 с.
2. Ковалевский Г. В. Проблемы формирования региональных экономических систем : монография / Г. В. Ковалевский. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 133 с.
3. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведов; Русская академия наук. – М. : Азбуковник, 1998. – 507 с.
4. Забродский В. А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем / В. А. Забродский, Н. А. Кизим. – Харьков : Бизнес Информ, 1997. – 64 с.
5. Бубенко П. Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку : монографія / П. Т. Бубенко. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 295 с.
6. Варналій З. С. Регіони України : проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / З. С. Варналій, А. І. Мокій, О. Ф. Новикова і др. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
7. Геець В. М. Інноваційно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства XXI століття / В. М. Геець // Банківська справа. – 2002. – № 4. – С. 3-32.
8. Данилишин Б. М. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування : монографія : у 2 т. / Б. М. Данилишин, А. В. Степаненко, О. М. Ральчук, С. М. Волошин, А. М. Сундук; НАН України; Рада по вивч. продукт. сил України. – К. : Наук. Думка, 2008. – Т. 1. Природно-техногенна (екологічна) безпека. – 389 с.
9. Дацишин М. Конкуренентоспроможність регіонів України на інноваційно-інвестиційному ринку / М. Дацишин // Матеріали семінару «Методи і форми підвищення інноваційного потенціалу території». – К. : Київ. Центр Ін-ту Схід-Захід, 2003. – С. 2-28.
10. Долішній М. І. Регіональна політика інвестиційно-інноваційного розвитку / М. І. Долішній // Зовнішньо-економічний кур'єр. – 2003. – № 1. – С. 16-19.
11. Дорогунцов С. І. Розміщення продуктивних сил України : [Електронний ресурс] / С. І. Дорогунцов. – Режим доступу : http://refbase.com.ua/books/book_part-5225.html.
12. Недашківський М. М. Регіональні фактори реалізації інвестиційного процесу в Україні / М. М. Недашківський; Держ. податкова адміністрація України; Укр. фінансово-екоп. ін-т. – 1999. – С. 37.
13. Побурко Я. О. Підприємницька діяльність в регіонах України / Я. О. Побурко, Б. А. Карпінський, Я. Я. Пушак, Т. В. Федак // Регіони України. Економіко-статистичні порівняння : додаток до наук.-практ. журналу «Регіональна Економіка». – 2000. – № 1. – 24 с.
14. Побурко Я. Методологічні засади класифікації регіонів за рівнем економічного розвитку / Я. Побурко, В. Кардаш // Інвестиційний рейтинг регіонів України. Економічні есе / Ін-т Реформ. – К., 2002. – Вип. 2 (13). – С. 71-82.
15. Продуктивні сили і регіональна економіка: зб. наук. пр.: у 2 ч., ч. 1 / Ред.: Б.М. Данилишин. – К.: НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. – 2008. – 308 с.

16. Казанцев Н. М. Регион : фундаментальные факторы саморазвития / Н. М. Кузнецов // Регион : ресурсы местного саморазвития: спецкурс / науч. ред. Ю. П. Алексеев, Б. Е. Шпилев. – М. : Изд. БСТ, 1999. – Вып. 8. – С. 181-198.
17. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://regionsar.ru/node/364>

Ботвіна Н.О.

УДК 336.22:352.:631.16

ЕКОНОМІЧНА СТУТНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Необхідність та актуальність даної наукової розвідки визначається, передусім, загально визнаною недосконалістю податкової політики та застосування податкових важелів в аграрній сфері.

Проблеми податкової політики та застосування податкових важелів в аграрній сфері традиційно привертають до себе підвищену увагу наукових інтересів чималого кола вчених та практиків.

Аналіз основних публікацій. Аналіз наукових праць українських і закордонних авторів засвідчує широкий спектр незбіжних оцінок існуючих податкових важелів в умовах кризових деформацій економічного простору. Вплив податкової політики та застосування податкових важелів на економічний розквіт держави і її громадян вивчалось класиками світової економічної думки в роботах Д. Рікардо, А. Сміта, К. Маркса, а також у працях лауреатів Нобелівської премії по економіці М. Алле, Д. Кейнса, Т. Шульца, Д. Стігліца й інших. Дослідженням з даної проблематики присвятили свої роботи також, провідні вчені-економісти Л. Абалкін, І. Ансофф, В. Бабич, С. Галуза, М. Гуревичов, С. Дорогунцев, Б. Данілішин, А. Маршалл, Б. Пасхавер, Д. Прейгер та інші. Помітний вклад у розробку теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо податкової політики та застосування податкових важелів в аграрній сфері економіки та їх специфіки, внесли такі відомі дослідники як О. Гудзь, М. Дем'яненко, П. Лайко, М. Малік, О. Непочатенко, В. Онегіна, П. Саблук, П. Стецюк, А. Чупіс та інші.

Цілі та задачі. Оподаткування за ринкових умов є чи не найважливішим фінансовим методом, уміло використовуючи який, держава може досягти бажаних результатів. Його використовують з найдавніших часів, а точніше - з появою держави.

Податкова політика – це “державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування державного бюджету за одночасного стимулювання ділової активності підприємств. Реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг” [22, С.353].

Запровадження податків має надзвичайно важливе прогресивне значення для розвитку суспільства. При цьому слід пам'ятати, що податки є дуже небезпечним інструментом у розпорядженні держави. “Без наукової концепції податкової політики, - зазначає О.Д. Василик, - вони можуть перетворитися на гальмо економічного розвитку. Концепція податкової політики держави має містити обґрунтовані висновки про вплив оподаткування на результати господарської діяльності підприємств і організацій, обсяг, напрями і характер інвестицій, розмір і структуру фонду споживання, галузеву і територіальну структуру економіки” [25, с. 68]. Податкова політика повинна бути гнучкою, щоб могла оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами товаровиробників, рядових платників податків. Вона суттєво впливає на забезпеченість підприємств обіговими коштами [20, с. 115]. Для досягнення якнайбільшої ефективності оподаткування, необхідно користуватися принципами його побудови, найважливішими серед яких є стимулювання підприємницької виробничої та інвестиційної діяльності.

Вклад основного матеріалу. В кожній конкретній ситуації необхідно або запроваджувати пільги, або (як це є сьогодні з пільгами на ПДВ в Україні) їх відмінити. Запровадження великої кількості податків в Україні (38), а також завищення ставок окремих податків (наприклад, на ПДВ, податок на прибуток, прибутковий податок з громадян та інші) не стимулювало розвиток підприємництва в Україні.

Відсутність диференційованого підходу до оподаткування доходу і прибутку, як це є у більшості країн з ринковою економікою поставило підприємства з меншими доходами на межу банкрутства. Аби вижити частина з них пішла в «тіньову економіку».

Особливо гострою виглядає ситуація із застосуванням такого принципу оподаткування як «рівність». Використання на практиці цього принципу зігнорувало класичні вимоги до оподаткування, закладені ще Адамом Смітом. Розглядаючи водночас і наступний принцип – «соціальної справедливості», можна сказати, що в Україні ці принципи не використовуються у повній мірі.

Не завжди дотримувався на практиці принцип економічної обґрунтованості – запровадження податків і зборів (обов'язкових платежів) на підставі показників розвитку національної економіки та фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами – через різні об'єктивні і суб'єктивні причини.

Діюча система оподаткування є вимушеною і тимчасовою з урахуванням довгострокової стратегії розвитку аграрної сфери України у контексті євроінтеграції.

Оподаткування досягло такого рівня, який робить сільське господарство не вигідною сферою вкладення капіталу, затримує структурну перебудову сільськогосподарських підприємств. Нині, система оподаткування суб'єктів аграрної сфери в Україні знаходиться на стадії пошуку оптимального поєднання структури податків, співвідношення податкового навантаження на виробництво продукції, його переробку і реалізацію. Оскільки різні підкомплекси, що виробляють продукцію (зерно, м'ясо, молоко й інше), у даний час мають неоднаковий рівень рентабельності й умови для конкуренції після вступу України до СОТ,